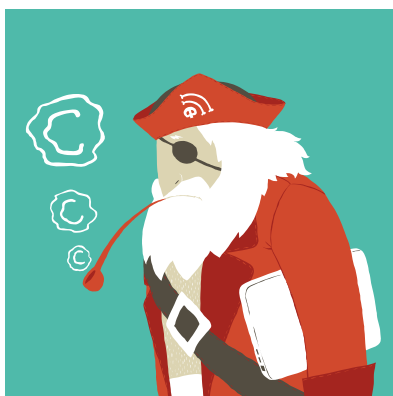

Autorské právo přes 200 let s námi

Zatímco vědomí hodnoty umělecké tvorby a uvažování o ochraně autorů jsou starší dvou tisíc let, moderní autorskoprávní zákonodárství je desetkrát mladším výsledkem hnutí za práva člověka. Chceme se dnes o tento odkaz osvícenství připravit?

Již v antice mnozí chápali, že co bylo básníkem napsáno, patří jemu a je nemravné vydávat cizí dílo za své – Martialis například vyplísnil jakéhosi plagiátora Fidentina ve svých Epigramech. Nicméně, životní poměry té doby nevyžadovaly žádnou právní regulaci. Prakticky vzato se totiž čas potřebný na manuální přepsání díla blížil času potřebnému na jeho napsání, a proto neoprávněný distributor získával jen malou soutěžní výhodu. To se radikálně změnilo s vynálezem knihtisku v 15. století, který umožnil nejenom neomezenou mechanickou reprodukovatelnost vysázeného díla, ale také lavinovitě šíření myšlenek ne vždy příznivých pro ty mocné – knihtisk mimo jiné stojí za úspěchem reformace. Pannovníci proto podřizovali knihtisk přísnému dohledu a systému cenzury. Tiskaři pak získávali na určitou dobu často výlučná privilegia k tisku, jejichž účelem bylo nejenom zjednodušit vrchnostenský dohled, ale také

zajistit tiskaři ekonomickou návratnost vysokých vstupních nákladů (bylo pravidlem, že titul vydaný jedním tiskařem nemohl již vydat druhý). Právě tato privilegia tvoří základ autorského práva v angloamerickém prostředí. Anglický Statut královny Anny z roku 1710 z nich systémově vychází, ale nahrazuje cenzurní systémem tiskařských privilegií výlučnými převoditelnými majetkovými právy autorů. Jeho dlouhý název prozrazuje novou dobu: *Zákon k pozdvižení učenosti skrze svěření práv ke kopíím knih autorům a nabyvatelům takových kopíí na dobu stanovenou zákonem.*

Osvícenství, které se hlásilo ke slovu, zde mělo velmi pragmatickou, utilitární podobu. Ta se projevila a dodnes projevuje v anglickém či americkém autorském právu, které je vnímáno primárně jako nástroj k odstranění selhání trhu v obchodu s nehmotnými statky. Pokud by se totiž na trhu střetli dva nakladatelé, z nichž jeden zaplatí pořizování díla, zatímco druhý pořídí kopii z vydané knihy, nebude ten první schopen cenově soupeřit se svým konkurentem, tedy nebude mít důvod investovat do nových děl, ledaže bude mít zaručenou výhradnost.

Naopak na evropské pevnině se autorské právo zrodilo z jiných zdrojů. Francouzští osvícenci a němečtí klasičtí filozofové, zejména Kant, viděli v autorském právu projev přirozeného a – odpusťte to slovo – *mravního* nároku tvůrce na jeho vlastní dílo. V něm spatřovali odraz jeho vlastní

osobnosti a dítě jeho duše. Tvůrce jediný má mít podle nich právo kontrolovat osud svého výtvoru a rozhodovat o něm. Proto také německé a francouzské autorské právo (a po jejich vzoru rovněž právo rakouské a české) zahrnovaly silné osobnostní prvky. Autor tedy disponuje nejenom právem zřídit jinému oprávnění k užití díla, ale též právem na to, aby dílo bylo uváděno pod jeho jménem, aby nebylo upravováno apod.

To vše bylo na kontinentu možné díky myšlenkám Velké francouzské revoluce – první autorskoprávní předpisy byly přijaty ve Francii v letech 1791 a 1793, v Prusku v roce 1794, u nás následně v roce 1811 v rámci Všeobecného zákoníku občanského. Ačkoli dnes slyšíme z úst těch, kteří o autorském právu málo vědí, že je překážkou svobodného projevu a šíření informací, pravý opak je pravdou. Autorské právo bylo totiž od počátku součástí hnutí za práva člověka a svobodu myšlení a projevu. Místo toho, aby byl autor závislý na státu, církvi či mecenáši, bylo pro příště uznáno jeho právo žít se vlastní tvorbou na volném trhu. Tím pak mělo být dle osvícenců nejlépe zajištěno, aby autoři byli motivováni psát co nejvíce původních děl, a tedy šířit informace a vzdělanost. A dodejme, že na podobných principech tehdy vznikalo i patentové právo na vynálezy. Dá se, že přes dvě stě let evropského civilizačního vzestupu jim dalo za pravdu – jistě se neudál *navzdory* právům duševního vlastnictví, ale též *díky* nim. ☒